

נספח ד' ת

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת דברים תשפ"א (שנה ד' גליון 106)

הקדמה לספר דברים

הספר הזה ענינו ידוע שהוא **משנה תורה** יבאר בו משה רבנו לדור הנכנס בארץ **רוב** מצות התורה הצריכות לישראל ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים ולא במעשה הקרבנות ולא בטהרת כהנים ובמעשי ה' שכבר ביאר אותם להם. וכי

ועוד יוסיף בספר הזה כמה מצות שלא נזכרו כלל כגון היבום ודין המוציא שם רע והגרושין באשה ועדים זוממין וזולתו. וכבר נאמרו לו כולן בסיני או באוהל מועד בשנה הראשונה קודם המרגלים כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית כאשר נתפרש בו. ועל כן לא נאמר בספר הזה וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל או דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצוה פלונית. אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אע"פ שהן חובת הגוף. כאשר בא בענין הנסכים או מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בבנים נוחלי הארץ.

וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה שהתנהג עמהם הקב"ה במדת רחמים וזה להודיע חסדיו עמהם. ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזירו לקלוקלם פן יספו בכל חטאתם ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם. שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא ומיד תהיה מדת הדין מתוחה כנגדו ונאבד ולכן הודיעם משה רבנו כי הקב"ה רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו. וכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא.

בפחד יצחק (שבועות עמ' קכז) העיר מדוע לא מנה הרמב"ן ברשימת המצוות של ספר דברים גם את מצות תלמוד תורה ומבאר כי עצם צורתה של מצוה זו נתגלו בה כמה פנים חדשות בזמן לוחות שניות, ולכן מקומה הוא בסמיכות וברציפות לדברות שניות.

*****

כתב רבי דוד בן זמרא - הרדב"ז - בתשובותיו (ח"ה סימן ב' אלפים קמג) על הקדמת דברי הרמב"ן: "ודברי תימה הם בעיני, שאם צווה הקב"ה בהם דבר אל ישראל, וכי כבש נבואתו ארבעים שנה, ואם צווה בהם אלא שאמר לו שלא יאמר אותם להם אלא סמוך לכניסתם לארץ".

ועוד קשה: והלא שמיטה ויובל, וכל המצוות התלויות בזרע הארץ, לא נהגו אלא בארץ, ולמה נאמרו ליוצאי מצרים? ועוד שרוב המצוות שנתחדשו הם חובת הגוף, ולמה לא נאמרו ליוצאי מצרים?

עוד מקשה הרדב"ז על מה שכתב הרמב"ן: "מפני שאינן תדירות", והלא באותן שנאמרו יש כמה מצוות שאינן שכיחות יותר מהמצוות שנאמרו בספר דברים, ומאיך במצוות שנאמרו בספר דברים יש השכיחות יותר, כגון "ואכלת ושבעת וברכת", "לא תוסיף ולא תגרע", "הקם תקים עמו", וכי מצות גירושין אינה מצויה, והלא מעשים שבכל יום? ואדרבה, רוב מצוות שנתחדשו בספר דברים הם דברים מצויים יותר מאותם שנאמרו, ועל כן הוא כותב: "אני לא ירדתי לסוף דעת הרב ז"ל".

אלא - מבאר הרדב"ז - "כל הפרשיות המחודשות בערבות מואב נאמרו, וכל פרשה שנשנית - משום דבר שנתחדש בה. ואם תשאלני: למה צוה הקב"ה מצוות אלו בסיני, כשאר מצוות - למה לא תשאל על שבת ודינין שנצטוו עליהם במרה, וכן על אותם שנאמרו באהל מועד - למה לא נאמרו בסיני? והשואל על זה, שואל על רצונו, שהוא דבר שאין כח באדם להשיגו, כי הוא יתברך ורצונו הכל דבר אחד!

וממשיך הרדב"ז וכותב: "ומה שאמר הכתוב 'אלה דברי הברית' - על התוכחות אשר צוה בערבות מואב אמר, אבל אין הכי נמי שצויהו במצוות רבות בערבות מואב, וכמה מצוות מצינו שאמרן משה לישראל - ולא נאמר בהם 'צו את בני ישראל' או 'דבר אל בני ישראל', אלא משה יושב ודורש והכל יודעין שהכל מפי הגבורה. וכל המצוות המחודשות אשר במשנה תורה, הקב"ה אמר למשה בערבות מואב, ומשה אמרן לישראל בכלל שבאר להם המצוות אשר כבר נאמרו, וכל מה שנתחדש בהם - מפי הקב"ה הוא, ומשה לא חידש דבר מדעתו!

ומביא ראיה מלשון המדרש: "גם לא ידעת בסיני, גם לא שמעת בחורב, גם מאז לא פתחת. אזנך בערבות מואב", הרי לנו שבכל שלושת המקומות הללו נצטוו מצוות. וראיה נוספת - מן הפסוק הסמוך: "ויהי בארבעים שנה וגו' דיבר משה אל בני ישראל כל אשר צוה ה' אותם אליהם" הרי שיש ציוויים אל בני ישראל שנאמרו על ידי הקב"ה בשנת הארבעים! וברדב"ז מסיים: "ואף על שידעתי שאיני כדאי לחלוק על הרב ז"ל, מכל מקום דעתי החלושה אני כותב, והואיל ואין זה תלוי בדין מדיני תורתנו".

רבי שמחה זיסקינד ברויזא זצ"ל בספרו "שם דרך" מביא את תמיהתו של הרדב"ז על דברי הרמב"ן: וכי כבש משה נבואתו ארבעים שנה? ומי ישיב כי מדרגת משה רבנו היתה בבחינת "שכינה מדרגת מתוך גרונו" כמבואר בזהר, ברם לא היתה מדרגת נבואתו כל זמן שהיו בני ישראל נזופים במדבר (שהוא ל"ח שנה) ובאלו השנים שלא הייתה הנבואה במדרגת "פנים אל פנים", לא מסר לבני ישראל את מצות ה' עד לשנה האחרונה, שחזר לדרגתו, כדי שיצטוו בהם כמצויים מפי הגבורה.

[עוד הוסיף ליישב את שיטת הרמב"ן ע"פ קושיות אלו - רבי מאיר דן פלאצקי אב"ד דווארט בספרו "כלי חמדה"]

**אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת
[די זהב. א,א]**

על המצות אשר יזכיר בכל הספר מתחלת עשרת הדברות בפרשת ואתחנן וכו'. והתחיל בביאור התורה עשרת הדברות שישמעו אותם בביאור מפי המקבל אותם מפיו של הקב"ה ואחרי כן הודיעם יחוד השם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (להלן ו ד) וכל המצות שבספר הזה ולכן יפרש בכאן "אשר דבר משה אל כל ישראל" ושם "ויקרא משה אל כל ישראל" כי ביאור התורה ותשלוש המצוות צריך להיות במעמד כל ישראל כאשר היה במתן התורה.

איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם. [א יב]

על דרך הפשט רמז משה רבינו להם שלשת הדברים שאמר ליתרו שהיה הוא עושה לעם, כמו שפירשתי שם (שמות יח טו), והזכירם לישראל ברמז. אמר: טרחכם - כנגד: והודעתי את חוקי האלקים ואת תורותיו (שמות יח טז), כי טרח גדול הוא ללמד ליוצאי מצרים החוקים והתורות ופירושו וביאורן וסודם. והזכיר: משאכם - כנגד: לדרוש אלקים (שמות יח טז), שהוא ענין תפלה שמתפלל עליהם, והוא מלשון: ונשאת תפלה (מלכים ב יט ד), ואל תשא בעדם רנה ותפלה (ירמיהו ז טז). וריבכם - כפשוטו, עניני המשפטים. ואמר: הבו לכם אנשים חכמים - על הדיינין בלבד, אבל אמר סתם: ואשימם בראשיכם, דרך ענוה.

לשון רבינו שלמה מסיפרי (ספרי דברים א יב): טרחכם - מלמד שהיו טרחנים, היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין ואמר יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוספני עליכם דיינין.

והדין הזה לא ידעתי אותו שיהא בעל הדין יכול להוסיף דיינין יותר על שלשה בדיני ממונות, וכל שכן לאחר שטען בפניהם וראה שחבירו נוצח בדין, שאלו קבל עליו קרוב או פסול יכול לחזור בו עד לאחר גמר דין, אבל שלשה הכשרים לדון אינו יכול לחזור בו. ושמה נלמוד מכאן שיכול אדם לומר שני דיינין אני בורר לי, ותברור אתה שנים אחרים, והם יבררו עוד אחד, ויהא הדין נגמר בחמשה או ביותר, וכמו שאמר: אינו דומה דין הנגמר בחמשה לדין הנגמר בעשרה. ואף על פי ששלשה כופין לדון בפניהם בשאינו רוצה לקבל עליו לדון, אבל רוצה לברור יותר בורר, דהוה ליה כאומר: נלך למקום הועד ששומעין להם במקום שאין שם טרח, שבכך נצטוינו שנאמר: צדק צדק תרדוף (דברים טז כ), הלך אחר בית דין יפה (סנהדרין לב), ורבו החכמים בית דין יפה הוא. והנה במדבר היו החכמים מצוים עמהם ויכולים לומר נלך לפני שרי האלפים.

כתב כאן רבנו הרמב"ן: ושמה נלמוד מכאן - שיכול אדם לומר שני דיינין אני בורר לי, ותברור אתה שנים אחרים, והם יבררו עוד אחד, ובחידושו על הש"ס (בבא בתרא קסז): מביא כדבריו כאן ומסיים: והדבר צריך הכרע. ומובא כן להלכה ברמ"א (חושן משפט סימן יג, א) וכתב בדרכי משה שמקורו הוא מדברי הרמב"ן כאן וכן הביאו הש"ך וביאור הגר"א. גם גדר בהלכה זו נלמד מסתימת לשון הרמב"ן, שלא רק הנתבע יכול לומר כן (כלשון הרמ"א) אלא נראה שהוא הדין התובע. (סמ"ע)

ואצוה אתכם בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשו. [א, א]

אבל הוא בעצמו ילמדם כל הדברים אשר יעשו על פי התורה, כי שמע לעצת חותנו ויעש כל אשר אמר. ולא הזכיר משה עצתו בכאן, ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר. ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל, לענותו. או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח (במדבר יב א). ויתכן שהטעם, מפני שנמלך בשכינה ועל פי הגבורה נעשה הענין ההוא.

ותשבבו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם ולא האזין אליכם. [א, מה]

לא הזכיר שם הכתוב הבכי הזה, שאין צורך להזכירו. אבל משה הזכיר זה עתה לשבח כי נחמו על חטאתם, ולהגיד להם שהיה העון ההוא גדול מנשוא, כי באה עליו השבועה הגדולה, וגזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע (ר"ה יח).

תחילת הגלות

ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. [במדבר יד, א]

וטעם ויבכו העם בלילה ההוא - כי לעת ערב באו המרגלים באהליהם כאשר הלכו מלפני משה, ובבקר השכימו וילינו כלם על משה ואהרן, וכך אמר משה (דברים א כז) ותרגנו באהליכם, כי באהליהם היו אומרים דברי נרגן. ואמרו רבותינו [תענית כט. אותה לילה ליל ט' באב היה, אמר להם הקב"ה הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות] ולא ידעתי מאיזה רמז שבפרשה הוציאו זה. אבל מקרא מלא הוא (תהלים קו כד - כז), וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. אולי ידרש זה מפסוק (לא) וטפכם אשר אמרתם לבן יחיה, יאמר וטפכם כאשר אמרתם לבן יחיה בבא עת פקודתם כי אני פוקד עון אבות על בנים, והבאתי אותם עתה שידעו את הארץ ידיעה בלבד, אבל לא שירשו אותה לדורות. והכתוב ירמוז בכיוצא בזה, ולא ירצה לגזור רעה רק בענין תוכחת על תנאי. [ובפסוק יז שם כתב הרמב"ן: "ומזה הייתה הגזרה לקבוע להם בכיה לדורות בלילה הזה כי פקד עוונם על זרעם"]

לע"נ ר' אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדמים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן